

PRIKAZI I OCENE

Edina Nikšić Rebić¹

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu,

Odsjek za pedagogiju

DOI: 10.19090/zop.2021.30.145-152

Prikaz knjige:

INHUMAN EDUCATION: JEAN-FRANÇOIS LYOTARD, PEDAGOGY, THOUGHT

Autor: Derek R. Ford

Izdavač: Brill, Sense

Godina izdanja: 2021.

Derek R. Ford profesor je na Odsjeku za pedagogiju na DePauw univerzitetu u SAD-u. Primarno se zanima za postmodernu pedagogiju, odnosno politiku i pedagogiju u „Post-Truth“ eri. Fordov interes za Lyotarda i njegov doprinos proučavanju različitih aspekata pedagogiji javio se u radu sa studentima pri valorizaciji osobnosti pedagogije u postmoderni, što je u konačnici i odredilo njegovu pedagojsko teorijsku misao o pedagogiji u širem smislu, ali i različitim njenim disciplinama u užem.

Knjiga *Inhuman education: Jean-François Lyotard, pedagogy, thought* sastoji se od uvoda, četiri poglavlja, u kojima autor, pozivajući se na Lyotarda, deskribira četiri različite prakse: čitanje, pisanje, izražavanje i slušanje, a završava sa poglavljem o sektaškoj inicijaciji. Na kraju, kao

¹ Edina Nikšić Rebić, niksic.edina@gmail.com

dodatak, knjigu prati veoma zanimljiv kritičko-analitički pogovor Joris Vlieghe.

U uvodnom dijelu knjige *Lyotardova misao kao pedagogija* prikazana je kroz četiri segmenta: *Zašto Lyotard?*, *Nehumani sistem*, *Nehumano djetinjstvo* i *Pedagoška snaga*. U ovom dijelu najprije se objašnjava intencija za pisanje ove studije, a potom se donose osnove Lyotardovog mišljenja o stanju u pedagogije kao nauci te o javnom sistemu obrazovanju u postmoderni. Ishodišna tačka obrazovanja polazi od toga da je dijete defektno odraslo biće čije nedostatke treba ispravljati. Ovakva perspektiva obrazovanja pokazatelj je da je riječ o nehumanističkom obrazovanju, što ujedno, kako zapaža Ford, i bazična Lyotardova kritika obrazovanja. Humanističko, pedagojsko obrazovanje usmjereno je na obrazljivost kao potenciju u čovjeku, a ne nesavršenost i deficit. U uvodnom dijelu knjige autor objašnjava i zašto bira Lyotarda za svoje pedagoško-znanstveno interesovanje. Interesovanje za istraživanje ove teme autor opisuje kao *napeti jaz* između vlastitog iskustva stečenog izučavajući Lyotardovo djelo i riječi koje koristi kako bi prenio to iskustvo. Istraživačka želja stvara nova pitanja i iskustava, što rezultira drugačijim čitanjem i razumijevanjem obrazovne filozofije Lyotarda. Ford slijedi mišljenje Lyotarda da niti jedna želja ne treba biti konkretizirana kako se ne bi ugasila kad je ostvarimo, nego ona uvijek treba ostati „sadašnja odsutnost i aktivirajući jaz“ (Ford, 2021:3).

Lyotardovo filozofsko-pedagojsko stajalište je usmjereno prema postmoderni u kojoj (inhuman) sistem oblikuje čovjeka. Ford zapaža da njegova konceptualizacija sistema ukazuje na dominantne impluse izvana koji besciljno oblikuju čovjeka: razvoj radi razvoja, a ne prosvjetiteljstva,

pravde i sl. Stoga je za Lyotarda od iznimne važnosti da se ne zaboravi postojanje djetinjstva koje je nedokučivo i ne ulazi kao input u sistem obrazovanja, a priznavajući djetinjstvo čovjeka odupire se neljudskom sistemu. Govoreći o djetinjstvu Lyotard smatra da ono na trenutak nije ništa još uvijek od onoga što bez bivanja jeste.² Zapravo, Lyotard je stajališta da je vraćanje na *djetinjstvo*, zapravo, povratak iskonskoj čovjekovoj datosti: čovjek je ono što čovjek jeste sam po sebi. On pedagošku snagu vidi kroz četiri prakse: (1) susret s čovjekom, (2) baviti se sobom, (3) drugima i (5) svijetom.

U prvom poglavlju (*Čitanje*) Ford prikazuje Lyotardovo viđenje jezika i značenja koje on ima. Jezik nije zatvoreni sistem znakova, jer jezička struktura je i objekat/tijelo koje kreira znakove i koji ih određuje, dakle, poput sijena iz Platonove pećine. Za Lyotarda čitanje je važna životna praksa koja zahtijeva strpljenje jer čitanje nikada nije završen proces: može se započeti, i kada se započne, nikada se ne završava. Ukoliko se prilikom čitanja recipijent usmjeri samo ka potencijalnom značenju teksta on zaboravlja i zanemaruje sve ono što je utjecalo na kreaciju tog teksta: „čitateljevo djetinjstvo“ (čitateljeva nutrina) i sam proces nastajanja teksta. Referirajući se na Lyotardovo mišljenje i sam Ford kritizira ovakvo čitanje, a vidi ga kao čitanje koje teži brzini, performansama, napretku i zaključcima.

Kroz drugo poglavlje (*Pisanje*) autor predstavlja Lyotardovo promišljanje o pisanju, kao veoma važnoj čovjekovoj praksi. On pisanje ne

²„In that it brings to the world of being the astonishment of what, for a moment, is nothing yet—of what is already without yet being something” (Lyotard, 1988/1993b: 151).

vidi kao sinonim za razmišljanje, nego kao aktivnost kojom se *pokušava* misliti u cjelini. Pisanje nikada ne predstavlja misli, već samo tragove misli. Stoga, smisao pisanja nije u poznavanju i razumijevanju mnoštva bitnih informacija, poenta je „osjetiti sile koje ograničavaju i pokreću sposobnost subjekta da sintetizira, pa čak, možda i ostane kao subjekt“ (Ford, 2021:26). Lyotard pisanje doživljava kao masku demokratije da se sve obznani. Ovim se postiže da javni sistem guta privatnost čovjeka; bivajući *javan* sve manje biva čovjek. Dakle, Lyotard nije protiv pisanja, ali zamjera posmodernom društvu zloupotrebu pisanja, pa za akademsko pisanje navodi „Objavite ili nestanite!: Ako niste u javnosti, nestajete; ako niste izloženi što je više moguće, vi ne postojite. *Vaša ničija zemlja* (misao, ideja³) zanimljiva je samo ako se izrazi i komunicira” (Lyotard, prema Ford, 2021: 29–30).

Između II i III poglavlja autor kratkim intermeccom (*Od lijepog do uzvišenog*) nastoji prikazati estetske dimenzije Lyotardovih dijela. Ovim autor predočava Lyotardovu ideju o čitanju i pisanju kao nedovršenom procesu. Naime, Ford prikazuje da čitanje i pisanje o Lyotardovim idejama nisu dovršeni procesi, sugerirajući i samome čitatelju njegove knjige da ulazi u krug takvog pisanja i čitanja – nedovršenog, nego izazovnog koje je uvijetovano novim iskustvom recipijenta. Time tekst uvijek i iznova priskrbljuje sebi neka nova diseminirajuća značenja. U ovom kratkom dijelu osvrće se na posebnost i jedinstvenost ukusa kod ljudi koji su u načelu subjektivni. Tako, naprimjer, *lijepo* autor vidi kao ugodan osjećaj umijeća, a *uzvišeno* kao apsolutno i nepromjenjivo ni u čemu drugome. Uzvišeno karakterizira nešto moćno ili slabo u toj mjeri da „lišava sponost mašti da

³ op. Nikšić Rebihić.

ga predstavi“ (Ford, 2021:39). Stoga za Lyotarda ne postoje uzvišeni objekti, nego samo uzvišeni osjećaji. U sljedećim dijelovima teksta izdvaja da je uzvišeno razmišljanje apsolutno jer nije usmjereno ka znanju i razumijevanju, a uzvišeno pisanje je ponovno pisanje modernosti koja je sama po sebi pretjeran i nemjerljiv proces koji je nemoguće razumjeti, jer je ispunjena nakaznošću. Autor nastoji ukazati na važnost da se čovjeka povezuje s čistim djetinjstvom, a ne već unaprijed danom formom znanja, jer u tome može ostvariti uzvišeni osjećaj.

Autor u trećem poglavlju (*Izražavanje*) piše o važnosti govornog izražavanja u Lyotardovoj obrazovnoj filozofiji. Naime, govorom kao reprodukcijom čovjek objektivizira svoje misli i sam po sebi postaje *odrastao*, ali ujedno i vlasnik onoga što govori. Pomenute karakteristike izražavanja u mnogome ga određuju, pa taj proces nije ishod samo nutrine čovjeka. U nastavku poglavlja autor kreira pregled značenja različitih govora: od neartikuliranog, nutlog stupnja govora, lexisa, pa do *phone* glasa kojim komuniciraju, raspravljaju, zaključuju, odlučuju itd.

U četvrtom poglavlju (*Slušanje*) Ford predstavlja Lyotardovu teoriju slušanja. Autor najprije pravi razliku između slušanja i čujenja: slušanje uključuje osjet i obradu zvukova koje čovjek poprima, dok je čujenje opšta pažnja na zvukove. Čovjek u sistemu ima tendenciju da sluša baš onako kako i čita – razvojno. Za Lyotarda *čuti* djetinjstvo podrazumijeva način slušanja onoga što ne može čuti i neće moći čuti (kao i kod čitanja) jer takvo *čujenje* zahtijeva strpljenje i nespokojstvo. Autor uviđa da je sve ovo teže ostvariti kako se javni sistem više razvija, jer „postmoderno stanje je stanje ljudskih bića kada su uhvaćena u ovaj proces, koji istovremeno razvija njihove moći i zahtijeva njihovo porobljavanje“ (Lyotard, prema Ford,

2021:56). U ovom poglavlju autor pravi presjek tri važne stvari: (1) *slušanje slušanja* – u kojem razvojno slušanje se sluša kako bi potvrdili ono što se zna ili pak kreirali neko novo znanje, ali na već postojećim saznanjima, (2) *eliptično slušanje i eliptično slušanje i boja zvuka*.

Petim poglavljem (*Sektaška inicijacija*) autor predstavlja javni sistem koji proždire mislećeg čovjeka. Zapravo, specifičnost razmišljanja koje – i ako – proizvodi znanje, nikada ne razumijevamo jer nužno ne uspijeva u „uzvišenom susretu“. Lyotard smatra da ukoliko razmišljanje objašnjavamo kao sredstvo proizvodnje ili oblikovanja znanja ostajemo unutar neljudskog sistema i padamo pod zahtjev – za razvojem. U ovom poglavlju posebna se pažnja posvećuje neljudskom sistemu koji ne toleriše tajne, nego je usmjeren javnom oblikovanju (pokušaju) izražaja naučenoga. Autor pravi razliku između stupora⁴ i neznanja: u obrazovanju odgajnik doživljava kao neko ko ne zna i treba razviti kapacitete za znanje. Stoga, neznanje je trenutno i promjenjivo, dok je stupor stanje u kojem odgajnik ne zna odgovor, niti zna da treba odgovoriti, a ni način koji se od njega očekuje da odgovori. Autor ističe da je stupor – višak u nastojanju da razmišljanje dotakne i neposlušna nesposobnost da se artikulira. Stoga, u obrazovanju posebna pažnja treba se posvetiti zaštiti stupora kao odsutnosti volje da odgajnici poslušno ispunjavaju zahtjev javnog sistema. Ukoliko odgajatelj usmjerava oblikovanje pojedinaca da se odriču vlastitoga mišljenja i volje, onda se udaljavamo od humanističkog obrazovanja koje njeguje slobodu samoodređenja odgajanika i djelovanje samo iz slobode.

⁴ Stupor – stanje odsutnosti volje za nekom aktivnošću; stanje u kojem čovjek ne reagira ni na kakve podražaje.

Na kraju knjige *Inhuman education: Jean-François Lyotard, pedagogy, thought* nalazi se kratak tekst autora Joris Vlieghe nazvan *Afterword: Towards a Post-Human Approach to (In)humanity: Reflections on Derek Ford's Inhuman Educations*. Autor pogovora ukazuje da je Ford uspješno prikazao Lyotarda kao filozofa obrazovanja i njegove najznačajnije ideje o poučavanju i odgoju. Izdvajajući četiri pedagoške prakse, Vlieghe ukazuje na to da su veoma podobne za njihovo oblikovanje u formu kapitala koji upravo hrani nehumanistički sistem, slijedeći stajalište i Lyotarda i Forda. Međutim, autor ovog pogovora jasno se distancira od ideje da javnost narušava čovjekovu privatnost, i smatra da je transparentni javni dijalog i izražaj čovjeka pokazatelj da „više nismo zatvorenici naših zatvorenih privatnih svjetova“ Vlieghe (2021:78). On, ipak, ne-humanizam vidi kao post-humanizam i kroz njega čita ideje Lyotarda, naglašavajući da se tako može primjetiti povezanost čovjeka i mnogih neljudskih aspekata stvarnosti. Mišljenja je da ipak post-humanizam zaboravlja i udaljava se od izuzetnosti čovjeka kao bića, ali da ne zaboravlja u potpunosti da je važno da je pojedinac čovjek.

Nakon pročitane knjige možemo vidjeti kako Ford prikazuje odbijanje nehumanoga sistema, jer shvata da ništa nije imuno na sistem, pa ni njegov život, djelovanje i sama misao. Sve četiri prakse koje autor obrazlaže kao prakse čovjeka, smatra važnim, ali nažalost obojenim/oštećenim javnim sistemom, koji traži i priznaje očitovanoga pojedinca, a ne čovjeka u samorazvoju svoje obrazovljivosti. Ford ističe zahtjeve koje Lyotard postavlja pred odgovajatelja kako bi se spriječila podređenost vanjskom sistemu koji je sam sebi cilj. Dakle, može se primjetiti da Fordovo čitanje Lyotarda ne pokazuje evaluiranje i

vrednovanje istoga, niti prezentiranje sistematizirane Lyotardove filozofije o obrazovanju ili prijedloga prakse, nego prezentiranje onoga što se autoru činilo iznimno važnim za oblikovanje njegovog pedagoško-filozofskog mišljenja, kao i stav o današnjem obrazovanju i onome kakvo bi trebalo biti kao humanističko.